

Emlékezés Kemény Józsefre (1795-1855), a Magyar Tudományos Akadémia levelező és tiszteleti tagjára

Remembering József Kemény (1795-1855), Corresponding Member and Honorary Member of the Hungarian Academy of Sciences

Kemény József, jogász, történetíró és jeles közéleti szereplő 1795. szeptember 11-én született Gerenden (Kolozs vármegye). 1855. szeptember 12-én hunyt el szülőfalujában, Gerenden.

„A jeles munkálkodása által kitűnt”, korabeli szóhasználattal élve, Kemény Józsefet a Magyar Tudós Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje 1831. február 17-én tartott gyűlésén levelező tagjává választotta. Levelező taggá történt választását követően székfoglaló előadást, mivel ez ekkor még nem volt kötelező és szokásos, nem tartott. Itt utalunk arra, hogy a Magyar Tudós Társaság első levelező és tiszteleti tagjainak megválasztására a Társaság 1831. február 14-én tartott nagygyűlésén került sor.

Kemény József osztályba sorolására nem került sor, mivel erre a Magyar Tudós Társaság, mely az alapítástól kezdve hat osztályra tagozódott, első, 1830. november 17-én elfogadott alapszabálya nem adott lehetőséget, pontosabban nem írta elő. Egészen 1845-ig csak a rendes tagok osztályba sorolására került, kerülhetett sor.

A Magyar Tudós Társaság Kemény Józsefet 1844. december 24-én választotta tiszteleti tagjául. Tiszteleti taggá választását követően, 1845. augusztus 4-én tartotta „Erdélyország történeti tára. 2. kötet. 1566-1613” címmel akadémiai székfoglaló előadását. A székfoglaló előadás még ebben az évben Kolozsváron nyomtatásban is megjelent.

Feltétlenül említést érdemel, hogy Kemény József az 1847. május 14-én, V. Ferdinánd császár kezdeményezése alapján létrehozott Osztrák Tudományos Akadémiának is tagja volt. Ugyancsak tagja volt a párizsi Akadémiának. Tevékenysége a két akadémián még kutatásra vár.

Kemény József a Kemény családnak ahhoz az ágához tartozott, mely Kemény János (1607-1662) erdélyi fejedelemtől, származott. Édesapja báró Kemény Farkas volt, akit fia születése után 13 évvel, 1808. augusztus 12-én emelt grófi rangra az uralkodó, I. Ferenc (1792-1835). Kemény József édesanyja gróf Batthyány Teréz volt. Kemény József egyetlen testvére a nála öt évvel fiatalabb Polyxena volt.

Kemény József elemi iskolai tanulmányait házi tanítómestere, Fekete Ignác magister gondjaira bízva folytatta. Tízéves korában kezdte meg tanulmányait a jó nevű, magas színvonalú oktatást biztosító kolozsvári piarista gimnáziumban. 1807-ben a grammatikai második osztályt elvégezve 44 tanuló közül a 34. eminens között az első volt egész éven át.

Kemény József 1812-ben, líceumi tanulmányai befejezését követően, kezdte meg jogi tanulmányait a kolozsvári jogakadémián. Két évvel később, 1814-ben édesapja kifejezett kérésére a hivatali pályát („cursus honorum”) választotta. Még ebben az évben, 1814-ben Kolozs vármegyei törvényszéki ülnökké választották.

Kolozsvárról került át az 1691-ben létrehozott, először Gyulafehérváron, majd Nagyszebenben, s végül 1791-től Kolozsváron működő Guberniumhoz, ahol 1815. január 9-én esküdött fel kancellistának. A Gubernium elnöke ekkor Bánffy György gróf (1746-1822), 1787 és 1822

között, volt. Kemény József édesapja közbenjárására nyert 1818-ban gyakornoki állást az erdélyi udvari kancelláriánál, a birodalom fővárosában, Bécsben.

Kemény József felesége a kivételes nagy műveltségű Láng Anna, egy karintiai (Kärnten) nemesi származású tanár leánya volt. Láng Annát Kemény József édesapja tudta és beleegyezése nélkül 1821 őszén vette feleségül.

Kemény József kötelességtudó, teendőit lelkiismeretesen és nagy szakértelemmel ellátó hivatalnok volt az erdélyi udvari kancellárián.

1826-ban feleségével és fiával tért vissza Erdélybe. Erdélyben közel két évig élt báró Apor Lázár altorjai udvarházában. Altorját elhagyva Nagyszebenbe költözött, majd 1827 nyarán tiszteletbeli kincstári titkár lett. Édesapja 1830. szeptember 20-án bekövetkezett elhunytá után jelentős vagyont örökölt. Nem sokkal később elhunyt egyetlen leánya, Malvina. A haláleset nagyon megviselte Kemény Józsefet.

Kemény József 1831-ben erdélyi kincstári titoknoki rangot kapott. Húsz évig szolgált fizetés, mindenféle javadalmazás, remuneráció nélkül Kolozsváron, Bécsben és Nagyszebenben. A hivatali ranglétrán tiszteletbeli kormányzósági tanácsosságnál azonban nem jutott előbbre. Hangsúlyoznunk kell, hogy a hivatali élet illetve pálya kifejezetten idegen volt számára. Ez volt döntő oka annak, hogy 1835-ben lemondott állásáról. Még ebben az évben, állásáról történt lemondását néhány hónappal követően csatlakozott az erdélyi ellenzékhez. Mint ellenzéki képviselő aktív részt vállalt az erdélyi országgyűléseken. Felszólalásait nagy figyelem kísérte.

Tíz éven át tartó politikai szereplés, tevékenység után teljesen visszavonult a politikai élettől, a „vita activa”-tól. Kemény József 1846-tal kezdődően egyedül a tudománynak élt. Említést érdemel, hogy már évekkel korábban, már Bécsben is főként kutatással és tudománnyal foglalkozott. Bécsi tartózkodása alatt vetette meg egyedülállóan gazdag oklevélmásolatgyűjteményének alapjait.

Kemény József kiemelkedő fontos feladatnak tekintette szülőföldje, Erdély történetének megírását. Szorgalmazta és anyagilag is támogatta a régi írók munkáinak publikálását. Ezért kutatta Erdély történetének forrásait, az évszázados múltra visszatekintő okleveleket és iratokat. Már 1841 elején annak a nézetének adott hangot, hogy Erdély tudományos igényű történetének megírása a hiteles történeti források körültekintő felkutatása és kritikai vizsgálata nélkül nem lehetséges. Itt utalunk arra, hogy a XIX. század első évtizedeiben még nem léteztek olyan szakkönyvek és tankönyvek, melyek Kemény József széles körre kiterjedő kutatómunkáját megkönnyítették volna.

Ezres nagyságrendű tételből álló kéziratgyűjteményét, könyvtárát továbbá kézirat- és oklevélgyűjteményét 1841-ben a később létrehozandó Erdélyi Múzeumra (Erdélyi Múzeum Egyesületre) hagyta.

Kemény József, fiatalon, 1814-ben írta meg az erdélyi kormányzóság (gubernium) történetét, majd a katolikus egyház erdélyi történetét a kezdetektől egészen a reformációig. Gazdag gyűjteménye az 1859-ben Kolozsváron megalakult Erdélyi Múzeum Egyesülethez került. Hagyatékában oklevelek és krónikák mellett verses művek, egyház- és jogtörténeti kötetek, római régészeti, felirattani és numizmatikai anyag, föld- és néprajzi adatok valamint ásványgyűjtemény található. Ma is nélkülözhetetlen hat kötetes forráskiadványa.

1830-ban öt cikket írt a Tudományos Gyűjteményben az erdélyi románokról, saját családjáról, illetve a Kemények címerében levő szarvasról, Gelencei Szőke Ambrus régi székely költőről és „Hameln város elvesztett gyermekeiről s az erdélyi szászok abbéli eredetéről való meséjének” irodalmáról. Publikált tanulmányokat továbbá a Nemzeti Társalkodóban. A Hunyadi János nemzetségéről, a románok tudományos törekvéseiről, a Báthoryak származásáról és Kecskés váráról című írásai a Nemzeti Társalkodóban jelentek meg.

Említést érdemel, hogy Kemény József számos hazai és külföldi egyesületnek is tagja és egyúttal tisztségviselője is volt.

Kemény József az elsők között foglalkozott gazdaságtörténettel. Gyűjtötte Erdély kereskedelmének és iparának emlékeit és 1833-ban megírta annak történetét. Egyik munkájában Erdély alkotmánytörténetét (Staatsverfassung) is elemezte.

Kemény József a magyar műemlékvédelem egyik úttörője volt. Nem hallgatható el az, hogy néhány saját kezűleg hamisított oklevelet is publikált, bár kétségtelenül nagyon lelkiismeretes és gondos történész volt. Egészségét a lankadatlan munka aláásta és viszonylag korán, hatvanadik életévét éppen betöltve, hunyt el gerendi kastélyában.

A jogi tanulmányokat is folytató, a közigazgatás különböző fórumain állást, az erdélyi reformországgyűléseken egy évtizeden át aktív szerepet vállaló Kemény József életpályája, munkássága az erdélyi politikai élethez, közéleti aktivitáshoz (vita activa) is kapcsolódik. A közigazgatásban betöltött tevékenysége révén neve széles körben ismert volt.

A tudományos igényű, latin, magyar és német nyelven publikált munkák szerzője, a XIX. század első felében a magyarországi jogászok körében is tekintélynek örvendett. Tudományos eredményei és korában szinte példa nélkül álló széleskörű, Béctől Párizsig ívelő kapcsolataira tekintettel Kemény József munkássága a XXI. században is példaértékű és komoly figyelmet érdemel.

Kemény József munkái

Historia, ritus et progressus regii in Transilvania gubernii. 1814.; Vicissitudines Religionis et Cleri Romano-Catholici in Transilvania. A prima ejusdem origine, usque ad receptionem Religionum Protestantium et Unitariae deductae per Comitem Iosephum Kemény Hungaro-Transilvanum. Ajánlva Rudnay Sándor esztergomi érseknek és primásnak. Vindobonae, die 18-a Decembris. Anno 1819.; Notitia historico-diplomatica archivi Transylvaniae. Nagyszeben, 1836.; Erdélyország történeti tára. Kolozsvár, 1837.; Ansichten über die Entstehung des ungarischen und des damit verbundenen siebenbürgischen Staates und dessen Staatsverfassung. Hermanstadi den 17. April 1838.; Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens. I-II. kötet. Kolozsvár, 1839.; Erdélyország történetének tára. I-II. kötet. Kolozsvár, 1837-1845. és Történelmi és irodalmi kalászatok. (Kiadja Toldy Ferenc) Pest 1861.

Felhasznált irodalom

Gróf Mikó Imre: Emlékbeszéd gróf Kemény József t. tagról. Magyar Tudós Társaság Évkönyvei 1860.; Veress Endre: Gróf Kemény József (1795-1855). Erdélyi Múzeum 38 (1933) 4-6. szám; Gazda Ferenc: Gróf Kemény József és Mike Sándor levelezése. Kolozsvár, 1943.; Málusz Elemér: Gróf Kemény József oklevélhamisítványai. Levéltári Közlemények 59 (1966) 197–216. old. és Hamza Gábor: A külföldi nemzeti (tudományos) akadémiák struktúrája – különös

tekintettel a természettudományok és a társadalomtudományok kapcsolatára. Állam- és Jogtudomány 53
(2012) 161-175. old.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu